

УДК 37.091.12:005.336.5

Ю. Запорожцева,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки й андрагогіки,
комунальний заклад «Житомирський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
<https://orcid.org/0000-002-2944-4911>

Основні компоненти професійного саморозвитку сучасного педагога в контексті професійного стандарту

Анотація. Стаття присвячена проблемі професійного саморозвитку педагога в умовах реформування освіти. В своєму дослідженні автор керується основним нормативно-правовим документом – професійним стандартом учителя ЗЗСО. У статті виділено основні змістовні компоненти професійно-педагогічної реалізації складових компетентностей учителя.

Ключові слова: професійна компетентність, компоненти професійного розвитку, саморозвиток педагога, самоосвіта.

Y. Zaporozhtseva,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior teacher of the Department of Pedagogy and Andragogy,
Municipal Institution «Zhytomyr Regional
In-Service Teacher Training Institute»
of Zhytomyr Regional Council
<https://orcid.org/0000-002-2944-4911>

The main components of the professional self-development of a modern teacher in the context of a professional standard

Abstract. The article is devoted to the problem of professional self-development of a teacher in the conditions of education reform. In his research, the author is guided by the main regulatory and legal document Professional Standard of the Teacher of the secondary school. The article highlights the main substantive components of the professional and pedagogical implementation of the component competencies of the teacher.

Keywords: professional competence, components of professional development, teacher's self-development, self-education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах становлення нових, економічних, політичних та культурних реалій відбувається руйнування

звичайного механізму соціалізації та соціальної адаптації. Так, натомість присвоєння індивідом існуючих в суспільстві цінностей, починається протилежний процес – інтеграція нової ціннісної нормативної системи суспільства на ґрунті індивідуального сприйняття особистості, його індивідуальних ціннісних орієнтацій.

Інтеграція України до європейської спільноти, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації та вимоги щодо мовної освіти передбачають реформування й модернізацію підготовки вчителів.

Професійний розвиток педагога є одним з показників ефективності навчально-виховного процесу, який повинен впроваджуватися відповідно до освітніх викликів та до процесів трансформації сучасного суспільства, які диктує нам сьогодення.

Проблема професійного розвитку вчителя була і є актуальною до сьогодення дня та виступає як проблема дослідження багатьох науковців. Виходячи з аналізу публікацій українських дослідників [1; 2; 3], вивченню підлягали: самоефективність учителя в умовах післядипломної освіти; формування професійної самосвідомості особистості та її психологічні умови; самовдосконалення педагога через підвищення професійної компетентності; комунікативна культура вчителя як важливий чинник його професійного росту.

Сучасна система освіти перебуває у процесі модернізації. Підвищення професійного рівня повинно відповідати запитам сучасного життя, оновленню особистісної спрямованості та розвитку професійної компетентності сучасного педагога.

Мета статті: з'ясувати сутність поняття «розвиток професійної компетентності вчителів», яке розглядається як безперервний інтегративний процес прогресивних змін відповідних складових компетенцій професійної компетентності вчителя, набуття й вдосконалення творчих його здібностей, що відбувається на особистісному рівні.

З іншого боку, професійна компетентність включає певні фахові компетенції, досвід й сукупність яких впливає на становлення професійної компетентності загалом, а також якісні особистісні, індивідуальні особливості (здатності), що забезпечують її реалізацію. Професійно-педагогічне самовдосконалення осмислюється як інтегративний процес в контексті питань безперервної освіти та охоплює різноманітні види самотворчої активності педагога в процесі професійного становлення та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблема знайшла відображення у таких аспектах: визначення діалектичної єдності особистісного (Б. Ананьєв, А. Маркова та ін.) і професійного самовдосконалення (Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін.); компетентнісний підхід (Н. Бібік, О. Дубасенюк, С. Лісова, Л. Хоружа та ін.); порівняльний аналіз моделей професійної підготовки вчителя (О. Місечко, Л. Пуховська, О. Сухомлинська та ін.); окреслення особливостей змісту педагогічної освіти (С. Гончаренко, І. Підласий та ін.); педагогічні умови підготовки вчителя (І. Бойчук, А. Зубко, С. Кубрак, О. Чемерис та ін.); освіта дорослих (Г. Єльнікова, Л. Лук'янова, Л. Мозгарьов, В. Олійник та ін.); професійний розвиток й саморозвиток педагога

(Л. Мітіна, С. Рубінштейн, С. Смирнов та ін.); індивідуалізація професійної підготовки вчителів й розвиток творчої особистості (О. Антонова, В. Єремєєва, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.).

Виклад основного матеріалу. Поняття «професійна компетентність» є досить багатокомпонентним. Зважаючи, що внутрішньою умовою розвитку особистості є постійна «незавершеність», як потенційна можливість до безмежного розвитку, питання є достатньо важливим. Актуальним для сучасного педагога стає впровадження Професійного стандарту, відповідність професійної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти реаліям сьогодення, вимогам, які прописані у нормативному документі, реалізація компетентностей вчителя на практиці щодня [7].

Розвиток – процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [6]. Сьогодні більшість науковців схиляється до необхідності цілісного розвитку людини. Професійний розвиток педагога, вчителя ІМ невіддільний від особистісного, адже в їх основі лежить принцип саморозвитку, який детермінує здатність особистості до творчої самореалізації. У категорії «особистість» різні автори виділяють такі психологічні структури, як спрямованість, характер, здібності, самосвідомість, професійна компетентність. Кожна з них містить систему якостей, властивостей, характеристик.

Самовдосконалення педагога розкривається через сукупність змістових компонентів та є складним багатоаспектним феноменом, основними серед яких, на нашу думку, є самоосвіта (перший компонент). Вважаємо його важливим чинником професійного зростання вчителя – це цілеспрямована систематична пізнавальна діяльність, керована самою особистістю, є безперервним продовженням загальної та професійної освіти. Д. Рон – відомий філософ бізнесу, який розробляв стратегії діяльності Соса-Сола і був особистим бізнес-тренером Б. Гейтса, любив повторювати, що формальна освіта допоможе вижити, а самоосвіта приведе до успіху. Самоосвіту позначаємо як індивідуальну траєкторію професійного зростання, виокремлюємо її покрокові процеси : не знаю, не використовую – знаю; не використовую – прагну опанувати; знаю, використовую – знаю, використовую, ділюся досвідом (компетентність – здатність до навчання впродовж життя).

Самовиховання є другим компонентом. Це активна цілеспрямована діяльність педагога щодо формування і розвитку у себе позитивних і усуненню негативних якостей (рефлексивна, організаційна компетентності). У процесі професійного самовиховання вчитель має свободу самовираження, набуває власного «почерку», лише тоді педагог спрямує свої творчі сили на пошук нових шляхів навчання і виховання здобувачів освіти, водночас керує власним розвитком (психологічна, емоційно-етична компетентності), що є неодмінною умовою досягнення професіоналізму.

Поділяємо думку А. Деркача, який зазначає, що саморозвиток особистості – це «свідомий процес самовдосконалення з метою ефективної самореалізації на основі внутрішніх значущих прагнень і зовнішніх впливів» [3].

Самовдосконалення є проблемним та складним багатовимірним феноменом, що лежить в основі професійного зростання педагога та розуміється нами як постійний, осмислений, цілеспрямований, прогресивний рух від Я-реального до Я-ідеального. Даний процес здійснюється у формі професійного самовиховання, самоосвіти педагога.

Самореалізація – третій компонент, який актуалізує сутнісні сили та потенціал педагога. Самоактуалізація (від лат. *actualis* – дійсний, справжній) – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [6].

Якщо застосувати тенденції розвитку сучасного суспільства, вимоги до людини інформаційного суспільства до формулювання цілей, а отже, і результатів освіти, то, вочевидь, в інформаційному суспільстві «скучили» за вчителями ІМ, здатними: гнучко адаптуватися у змінних життєвих ситуаціях, самостійно набуваючи необхідних знань, уміло застосовуючи їх на практиці для вирішення всіляких виникаючих проблем, зокрема у професійній діяльності вчителів ІМ, аби впродовж всього життя мати можливість знайти в ній своє місце; самостійно, критично мислити, уміти бачити проблеми, що виникають у реальній дійсності, і шукати шляхи раціонального їх рішення, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином знання, які вони набувають, можуть бути застосовані в професійній дійсності, що їх оточує; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити та розвивати критичне мислення у своїх вихованцях; грамотно працювати з інформацією (уміти збирати необхідні для вирішення певної проблеми факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, співставлення з аналогічними або альтернативними варіантами рішення, встановлювати граматичні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати їх для виявлення і вирішення нових соціокультурних та професійних проблем); бути комунікабельними, контактними в різних соціальних та (між)національних групах, уміти працювати спільно в різних сферах, у різних ситуаціях, запобігаючи або виходячи з будь-яких конфліктних ситуацій (будь-то у професійній діяльності вчителя ІМ, будь-то в соціальних реаліях); самостійно працювати над розвитком власної духовності, інтелекту, культурного та професійного рівня.

Питанню професійного становлення педагога присвячено чимало досліджень, а в умовах швидкого раціонального функціонування сучасного освітнього простору ця проблема набуває особливої актуальності і потребує подальшого вивчення. Враховуючи швидкі темпи оновлення інформації, яка поступає із зовнішнього середовища, сучасний педагог має бути готовим до постійного оновлення власних знань, відпрацювання навичок, оперативного реагування та прийняття вдалих педагогічних рішень (інформаційно-цифрова, організаційна, прогностична компетентності). Так, якісна освіта педагога неможлива без таких його професійно-важливих якостей, як самоаналіз та педагогічна рефлексія (рефлексивна компетентність). Застосування нових технологій в освіті потребує від педагогічного працівника корекції власного мислення, що виступає в якості запоруки його успішної професійної дальності

(здоров'язбережувальна, інноваційна компетентність). Йдеться про вчителя, який здатний долати стереотипну роль педагога як інтелектуального зразка [5]. Сучасний вчитель повинен бути готовим брати на себе роль помічника учня, організатора його навчально-пізнавальної діяльності, відзначатися прагненням до побудови взаємостосунків в системі «педагог – учень» на основі гуманної педагогіки та особистісно орієнтованої взаємодії (оцінювально-аналітична компетентність, компетентність педагогічного партнерства).

Розвиток професійної компетентності педагога зумовлений сутністю педагогічної діяльності та є системою взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, а саме: соціального державного замовлення, мети, завдань і педагогічних умов професійної підготовки, технології розвитку професійної компетентності у процесі післядипломної освіти, яка деталізується у змісті, формах і методах професійного навчання вчителів, засобах її реалізації, етапах, критеріях, рівнях і результаті розвитку професійної компетентності вчителів.

Висновки. Так, розвиток професійної компетентності вчителів ми розуміємо як логічну послідовну складну динамічну систему її структурних і функціональних елементів, що поєднують мету розвитку учителя, зміст, форми, методи і результати, які спрямовуються на забезпечення педагогічних умов ефективного розвитку професійної компетентності в атестаційний і міжатестаційний період за індивідуальним напрямом, у контексті вимог українського суспільства та тенденцій розвитку європейської системи освіти.

Подібний стан речей дає нам підстави вважати, що одним з основних завдань педагогічної освіти має стати формування у вчителя позитивної мотивації до професійного саморозвитку.

Отже, аналіз проблем, пов'язаних із професійним розвитком сучасного педагога, дає нам підстави напрацювати наступні висновки: по-перше, сьгоднішні реалії вимагають високоякісної підготовки фахівців та безпосередньо залежать від створення інноваційної системи навчання, яка сприятиме безперервній освіті; по-друге, носіями освітніх інновацій можуть стати вчителі, які здатні до самопізнання та осмислення своєї професійної ролі, а значить, своїх можливостей у вимірі власної професійної діяльності.

Створення та впровадження різних способів стимулювання процесу самовдосконалення педагогів є перспективним напрямом подальшої наукової розробки досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел та літератури

1. Гальцева Т. О. Становлення самоефективності вчителя в умовах післядипломної освіти. *Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квітня 2015 р., м. Дніпропетровськ / ДООППО ; наук. ред. О. Є. Висоцька. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2015. С. 16–18.

2. Камінська О. В. Підвищення професійної компетентності як умова самовдосконалення педагога. / *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики* : збірник наукових робіт

учасників міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 грудня 2016 р., м. Одеса). Одеса : Південна фундація педагогіки, 2016. С. 39–41.

3. Карпенко Г. М. Комунікативна культура педагога – важливий чинник його професійного росту. *Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології* : зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25–26 листопада 2016 року). Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2016. С. 30–33.

4. Пехота О. М., Прасол Н. О. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій в умовах інтеграції у світовий освітній простір. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НТУ «ХП», 2015. С. 345–352.

5. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3–17.

6. Словник іншомовних слів / [уклад. С. Морозов, Л. И. Шкарапута]. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

7. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdylly-try-profesijni-standart-vchytelya-dokument/>.